Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-V

ŞEHİR VE KİTAP ÜZERİNE

İHSAN FAZLIOĞLU OKUMALARI

İÇİNDEKİLER

Önsöz Yerine,

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'nun ***"bilgi kendine kayıtsız kalan kişileri ve toplumları affetmez"*** nasihatini dikkate alarak, bilgiye ve bilginlerimize kayıtsız kalmama adına fazlioglu.blogspot.com adresinde samimi bir çalışma başlatılmıştır. Bu platform üzerinden Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'nun vermiş olduğu konferanslar, seminerler, dersler, katıldığı radyo ve TV programları, gazete ve dergilerdeki röportajları ve yazıları ile hocamız hakkında basına yansıyan diğer konular hakkında bilgi paylaşımı ve değerlendirmelere yer verilmesi amaçlanmaktadır.

Bu kapsamda, Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu hocamızın Sayın **Vefa Taşdelen** tarafından yöneltilen sorulara vermiş olduğu yanıtlardan oluşan ve **Bizim Külliye** isimli üç aylık kültür ve sanat dergisinde yayımlanan ***"Şehir ve Kitap Üzerine"*** başlıklı röportajını istifadenize sunuyorum. *Bizim Külliye* dergisi ve Sayın *Vefa Taşdelen*'e katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Kendisine yöneltilen sorulara yanıt veren Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu, mevcut durum hakkındaki tespitlerini paylaşırken, can alıcı soruyu da sormuştur: ***"Çünkü sorun, yalnızca malzemeye sahip olmak değil; bir amaca sahip olmak; bu amacın gerektirdiği malzeme, gereksinim doğrultusunda edinilirse, hem süreklilik ortaya çıkar, hem de ona ulaşım yolları, elden geldiğince verimli inşa edilebilir; gerisi boş bir hikâye. Tüm dediklerimizin özeti nedir?*** *Kanımca şudur: Sorun, daha derin, bilgiye talip olma sorunu... Şu deyişi unutmamalıyız: Malumat olmadan marifet, marifet olmadan ilim, ilim olmadan irfan sahibi olunmaz. Kısaca: Derdimiz ne bizim? Kişi olarak, millet olarak?"*

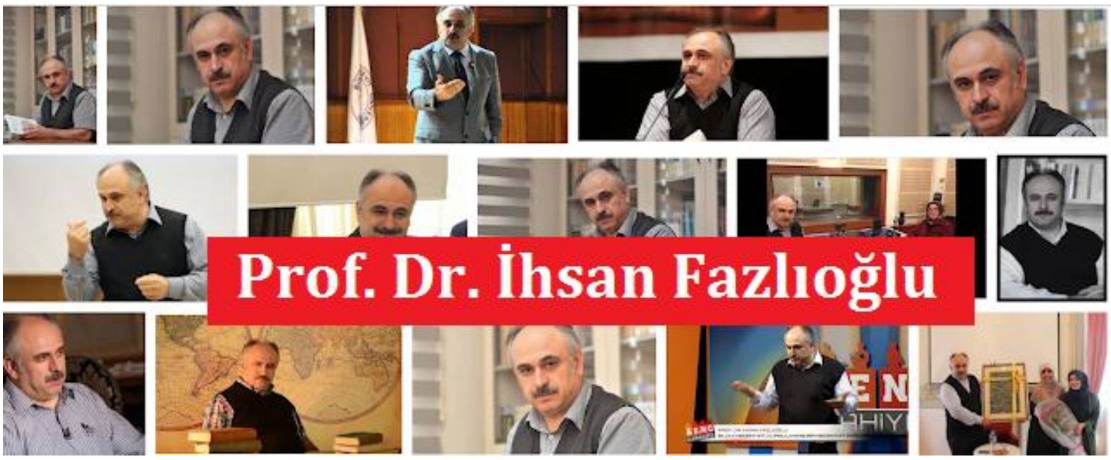
Bu değerli röportajın yararlı olmasını diler, hocamıza dair elinizde bulunan benzeri dokümanları tarafımızla paylaşmanızı rica ederim.

Muhammet NEGİZ

mnergiz@live.com

26.06.2018

PROF. DR. İHSAN FAZLIOĞLU

İhsan Fazlıoğlu, Prof. Dr., İMÜ, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü 1966 yılında Ankara'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi (1989). Ürdün Üniversitesi'nde (Amman) ve Arap Bilim Tarihi Enstitüsü'nde (Halep) bilim ve matematik tarihi üzerinde araştırmalar yaptı (1990-1992). Yüksek lisans çalışmasını İ.Ü. Bilim Tarihi Bölümü'nde (1993); doktorasını, İ.Ü. Felsefe Bölümü'nde tamamladı (1998).

Oklahoma Üniversitesi'nde (ABD) sahasıyla ilgili araştırmalar yaptı (2001-2002). 2005 yılında doçent oldu. Mc Gill Üniversitesi, İslam Araştırmaları Enstitüsü'nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu, proje danışmanlığı yaptı ve kıdemli araştırmacı olarak çalıştı (2008-2011).

Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesidir. Fazlıoğlu, felsefe-bilim tarihi ile matematik tarihi ve felsefesi üzerine yoğunlaşmakta, özellikle bu yapıların İslam-Anadolu Selçuklu-Osmanlı-Türk medeniyet tarihi içerisindeki gelişmelerini yazma kaynaklara dayanarak incelemekte ve yayınlar yapmaktadır.

PROF. DR. İHSAN FAZLIOĞLU İLE RÖPORTAJLAR SERİSİ-V:

ŞEHİR VE KİTAP ÜZERİNE[1]

Uzun süredir, doğu ve batı kültürünün klasik eserleri ile meşgulsünüz. Bu okuma serüveniniz esnasında, kitapların ve kütüphanelerin oluşumu ile kültür ve medeniyetlerin oluşumu arasında nasıl bir ilişkiyle karşılaştınız? Medeniyetin oluşumunda kitabın ve kütüphanenin nasıl bir yeri var?

Kitap, kitâbe(t) sözcüğünün de işaret ettiği üzere, köken itibariyle yazıt ile ilgilidir. Bu nedenle, soru, yazının icadına değin geri gider. Başta Sümerler olmak üzere, 17 farklı kavmin gelip geçtiği Mezopotamya'da, çivi yazısıyla yazılmış tabletler için ***'kütüphaneler'*** kurulmuştu.

[1] "Kitabı bırak, okumaya bak!", İhsan Fazlıoğlu ile Şehir ve kitap Üzerine Ropörtaj: Vefa Taşdelen Bizim KÜLLİYE, üç aylık kültür ve sanat dergisi, Sayı 57(eylül-ekim-kasım), s. 7-13, ELAZIĞ 2013 http://www.bizimkulliye.com/dosyalar/57.pdf

Benzer durum, Mısır papirüs kütüphaneleri için de geçerlidir. Buralarda, tablet ya da papirüs örnektir; her türlü malzemeye yazılan ***'kitaplar'*** için depolar bulunmaktaydı. Elbette, ***'kütüphane'*** sözcüğünün mefhumu farklıydı; ancak, bir çekirdek misali ileride olacağı şeyi kuvve hâlinde içeriyordu.

İnsanî eylemler, amaçları dikkate alınarak belirlenir. Yazının ve yazılı malzemelerin amacı neydi? Mevcut bilgi üretimini kayda geçirmek, istiflemek, korumak ve aktarmak. Öyleyse yazılı malzeme, kültürler için bireysel belleği (hâfıza) aşan ve bireyin ölümüne bağlı olmayan bir dışbellek oluşturdu; ve sürekli başvuruldu.

Koruma, öncelikle dinî konularda ortaya çıktı ama en etkili kâtip ve hâsib sınıfının gereksinimiydi. En genel anlamıyla, devletlerin gereksinimleri için üretilen bilgi, muhafaza edildi ve aktarıldı. Başka bir etmen öğretimdir; muhafaza edilen bilginin, nesiller arası aktarımı için oldukça fazla yazılı metin üretildi.

Bunun dışındaki yüksek bilginin üretimi, kayda geçirilmesi ve aktarımı, ehliyet ve niyet konularında her zaman tartışma yarattı. Platon'un diyaloglarında işaret edilen bu durum, Eski Mısır'a kadar geri gider... Astrolog, simyacı vb. öbekler bu nedenle şifreli metinler kaleme aldılar. Tartışma, İslâm temeddününde de farklı gerekçelerle sürdü; sonuç itibariyle, belirli alanlardaki bilgiler farklı üst-sırlı dillerle kayda geçirildiler.

Şimdiye değin söylenilenler, hakikî anlamıyla kütüphaneye işaret etmezler; çünkü mefhum olarak ortada henüz kitâb yoktur. Kaynaklarda, ***"İskenderiye Kütüphanesi'nde 400 bin cilt kitap mevcuttu***" denilişi, bir şehir efsanesidir[2]; burada kast edilen, papirüs, rulo, tablet ve diğer yazı malzemeleridir ve demek

> *"Kitap, pazarlar ile dolaşıma girdi; saraylarda ağırlandı; başta, bilginlerin evleri olmak üzere, camiler, medreseler ve rasathanelerde dinlenildi. Bu ve öteki nedenlerle, medeniyetlerin olmaz ise olmazları arasına girdi. Kılıç, medeniyetleri kurdu; kalem, yaşattı; kitap sürdürdü... denilebilir."*

[2] İskenderiye Kütüphanesi, MÖ 3. yüzyılın başlarında Mısır'ın İskenderiye kentinde Ptolemaios hanedanı tarafından kurulmuş olan antik kütüphane. İskenderiye Müzesi olarak bilinen araştırma enstitüsünün bir bölümü olarak inşa edildi.[1] İnsanlık tarihinde meydana getirilmiş önemli eserlerden biridir. Eski kaynaklar, burada 150 bin cilt el yazması eserin toplandığını kaydeder. Kaynak: Wikipedia.

istenilen, 400 bin parça malzemedir. Daha sonra, bu deyiş, bir vecize hâlinde gelmiş, bir kütüphanede fazla kitap bulunduğuna işaret etmek için ***“400 bin cilt kitabı var”*** denilmiştir; deyiş, büyük oranda İslâm Medeniyeti’nde yaygınlaşmıştır ve esas itibariyle, İskenderiye örneğinde, kendinden önceki kültürlere bir meydan okumadır.

Kitap, yazma biçimiyle, İslâm temeddününün bir icadıdır; ve medeniyet ile felsefe-bilim tarihinde bir kırılma noktasıdır. Çin’in ipeğe dayalı kâğıt üretimini ucuz malzemelerle yapan Uygur ustalarının, Abbasî yöneticileri tarafından istihdamı ile yeterli kâğıt (ki, Çince’dir) üretimi gerçekleşmiş; bu alt yapı sayesinde, Bağdâd’daki ***Beytu’l-Hikme***’de[3], bildiğimiz çeviri hareketi gerçekleştirilebilmiştir[4]. Bu nedenle, kitâb, tarihte, bilgisayar ile mukayese edilebilir. Artık bilgi daha güvenilir ve taşınabilir bir dış-belleğe kavuşmuştur; böylece, tarihteki yatay ve dikey yolculuğu daha sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmiştir.

Sorunuzun yanıtı şu olabilir: Kitap, hâfızadır; bu nedenle iddiası olan kültürler, medeniyetler, bu hâfızayı, elden geldiğince çoğaltmaya çalışmışlardır. Hacimce büyük ve çeşitçe zengin kütüphaneler, tarihte üretilmiş bilginin elde tutulması anlamına geliyordu.

Kitap, bir tür fetihti; bilginin fethi... Dolayısıyla, bizatihi kitabın kendisi değil, muhafaza ettiği bilgi, medeniyetlerin oluşması, gelişmesi ve katkıda bulunması

[3] Beyt'ül Hikmet (Arapça: بيت الحكمة, anlamı: Hikmetler evi), Abbasiler tarafından, 800'lü yılların başında, Bağdat şehrinde kurulan kütüphane ve çeviri merkezinden oluşan bir bilim merkezidir.
Abbasi halifesi Harun Reşid ve yerine geçen oğlu Memun tarafından kurulan bu merkezde, özellikle Yunanca, Hintçe, Farsça ve Latince eserlerin çevirileri yapılmıştır ki bu, zamanın İslam dünyasında aydınlanmanın ilk adımı olarak görülmektedir. Sasani devleti zamanında kurulan Gundişapur Akademisi örnek alınarak kurulan bu merkezde çevirisi yapılan yazarlar arasında Pisagor, Plato, Aristo, Hipokrat, Öklid, Platon, Galen, Sokrat, Sushruta, Charaka, Aryabhata ve Brahmagupta gibi ünlü düşünür ve bilim insanları vardır. Fakat bu yazarların eserleri sadece çeviri safhasında kalmamış, bu eserlere ve yazarlarının düşünceleri de bu merkezde derinlemesine incelenmiştir. Zamanla büyüyen ve gelişen merkez, Bağdat'ın da büyümesine ve sadece İslam diyarlarında değil eski dünyanın tamamında tanınan bir merkez olmasını sağlamıştır.
Beyt'ül Hikmet'in büyümesinde ve popüler olmasında Abbasi halifelerinin etkisi tartışılmazdır. Zamanın halifeleri burada çalışan bilim insanlarına yüksek maaşlar bağlamışlar, hatta anlatılan o ki çevirdikleri her kitabın ağırlığınca altınla ödüllendirmişlerdir.
Burada yetişen ünlü bilim insanlarından bazıları Hârizmî, Beni Musa Kardeşler ve Kindî'dir. Ayrıca Hıristiyan kökenli Müslüman bilimciler Huneyn İbn İshak ve Sabit Bin Kurra da çeviri alanında adlarını duyurmuşlardır. Gundişapur Okulu'ndaki Süryaniler, Hintler, daha sonra Harranlılar ve Nebatiler de çeviride rol oynayan bilim insanlarındandı. Bu merkezi ziyaret eden tarihçi İbn Nedim burada çalışan 47 çevirmen-yazar olduğunu tarihinde yazmıştır.
Zaman içinde gelen bazı halifeler özellikle felsefi eserlerin çevirilerinin İslami düşünce üzerinde zararlı etkileri olduğu zannıyla bu türdeki eserlerin çevrilmesini kısıtlasa da merkez uzun yıllar verimli bir şekilde çalıştı. Öyle ki çeviri hareketinin son zamanlarında Arapça dünyada bilim dili haline gelmiş, buradaki kütüphane de dünyanın en büyük kütüphanesi unvanına sahip olmuştur. Kaynak: Wikipedia.
[4] İslam Ansiklopedisi’nin http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=d060089 bağlantısından Beyt'ül Hikmet hakkındaki ilgili bölümü inceleyebilirsiniz. Muhammet Negiz.

için olmaz ise olmaz bir koşuldu. İki kapak arasında saklı olanın çözümlenmesi ve anlaşılır kılınması, özellikle zihinlere aktarımı, bir kültürün mesafe kat etmesi demekti.

Elbette, kitap, kendi evrenini, uzayını yarattı. Kâğıt, mürekkep, yazı malzemeleri, cilt, hat, süsleme sanatları ve öteki çok çeşitli unsurlar. Kitap, pazarlar ile dolaşıma girdi; saraylarda ağırlandı; başta, bilginlerin evleri olmak üzere, camiler, medreseler ve rasathanelerde dinlenildi. Bu ve öteki nedenlerle, medeniyetlerin olmaz ise olmazları arasına girdi. Kılıç, medeniyetleri kurdu; kalem, yaşattı; kitap sürdürdü denilebilir.

Kadim şehirler, felsefenin, düşüncenin, kültür ve medeniyetin filizlenme noktaları... Atina, İskenderiye, Bağdat, Kâhire, Kurtuba, Semerkant, Buhara, İstanbul gibi merkezler, yazı kültürünün geliştiği, okunduğu, okunmakla kalmayıp çoğaldığı merkezler. Bu açıdan bakıldığında, kitap ve şehir arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Her şeyden önce, bilgi, kültür, üst bir üretimdir ve maddî ile manevî güvenliğin olduğu, boş vaktin bulunduğu şehirde ortaya çıkar. Öyleyse, doğal olarak, bilginin hâfızasının da şehirde mütedavil olması oldukça olağan bir durum. Medine-i Münevvere, ***“Aydınlanmış Şehir”*** demektir; aydınlatan da, bilgidir; sıfatının ilâhî olması, bilginin değerini yükseltir; mahiyetini değiştirmez. Bu nedenle, yazı ve ona ilişkin her şey, son derece önem kazanmıştır İslâm şehrinde.

Nübüvvet’ten sonraki makam ilim’dir; ilmin bu kadar değerli olduğu yerde, onun hâfızasının da, kıyâsla, aynı şekilde olması kaçınılmazdı. Dikkatinizi çekerim, önemli olan kitabın bizatihi sureti değil, vazifesi, dolayısıyla amacı...

Unutmayalım ki, bizzat Peygamber, kendini ***“İlim Şehri”***ne benzetmiş; kapısı olarak da, Hz. Alî’yi işaret etmiştir[5]. Bu nedenle, köyde, dağda, bayırda tespit etseniz de, bilgiyi sunacağınız yer şehirdi; hâlen de böyledir; orada kayda geçer, orada çoğaltılır; orada müfredata girerdi.

İslâm tarihi boyunca, bir şehrin kayda değer olması, yüksek İslâm kültürünü temsil etme oranına bağlıydı. Mehmed Fenârî[6], Bursa’da, XIV. yüzyılın sonunda, Osmanlı ilmiye teşkilâtını kurmaya başladığında yaptığı ilk iş, kitap sayısını çoğaltmaktı. Bu gerekçeyle, Cuma gününün yanısıra, öğrencilerin sırf kitap

---

[5] Hz. Ali (r.a.) ashabın en âlimlerinden biri idi. Onun için ilim beldesinin kapısı olarak bilinir. Peygamber efendimiz bir hadis-i şeriflerinde: “Ben ilmin/ hikmetin şehriyim, Ali de kapısıdır. İlim isteyen kimse bu kapıdan gelsin” buyurmuştur. (Tirmizi, Menâkıb, 20; Hakim, Müstedrek, H.No: 4612, 4613, 4614; Taberânî, el-Mu’cemü’l-Kebîr, H.No: 10898) http://www.islamkultur.com/sorularla-cevabi-1527.html.
[6] Molla Fenari, din alimi, bilim adamı, müderris, Osmanlı Devleti'nin ilk müftüsü/şeyhülislamı.Kaynak: Wikipedia. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: İlk Osmanlı Şeyhülislamı Molla Fenari http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D00033/1995_c31/1995_c31_3/1995_c31_3_YILDIRIMA_YILMAZE.pdf

istinsah etmesi, çoğaltması için de Salı gününü tatil etti. Daha sonra bu bir gelenek halini aldı; medrese tatil, ama kitap çoğaltmak için; amaç, Sultan Yıldırım Bâyezid'in siyasî idealine uygun olarak, Bursa'nın yüksek İslâm kültürünü en yüksek derecede temsil edecek bir seviyeye gelmesi...

Kitap, klasik dönemde, iddianızın göstergesiydi; özellikle siyasi teklifinizin ciddiyeti, ülkenizde bulunan âlim, kütüphane ve kitap sayısıyla ölçülürdü... Sizde yoksa başkasına ne verebilirdiniz ki? Fas elçisi, 1589'da ziyaret ettiği İstanbul'u tasvir ederken, en çok, kitaptan bahseder: ***"Çok yeri dolaştım; bu kadar çok kitabı bir arada yalnızca bu Şehir'de, İstanbul'da gördüm".***

Çarşı-pazarın kitap kaynaması, bir ülkenin siyasi gücüne işaretti. Kısaca, halk dilinde, hak-hukuk bilmeyen insan için ***"Kitapsız adam denir"*** ya; aynı durum, şehir için de geçerlidir; ***"Kitaplı şehir"*** hak-hukukun olduğu şehirdir; olmadığı da ***"Kitapsız şehir".*** Kitap, Müslüman zihni için o kadar önemlidir ki, vahiy gelmiş dinleri, ötekilerden ayırmak için ***"Ehl-i kitap"*** denilir; yani ***"Bir kitaba mensup olanlar".*** Bir anlam-değer dünyasına mensubiyeti, kitap üzerinden dillendirmek son derece dikkat çekicidir.

İnsanlık tarihindeki trajik olaylardan biri de, kütüphanelerin yakılmasıdır. Kütüphanelerin yakılması, nasıl bir ruh halinin eseri olabilir?

Öncelikle, bir ayrım yapalım. Bir eylemin bilgisine sahip olmayan bir insanın, o eylemde belirli bir kastı olmaz; Moğollar gibi... Camiyi, saray; minberi, taht sanan bir kişiden, kitabın ve kütüphanenin ne olduğunu bilmesini bekleyemeyiz.

Kısaca, kuralı şöyle koyabiliriz: Kişi, doğru ve yanlışı, idraki oranında tahkik edebilir; bu nedenle, tenkitte, kast dışında, kişinin idrak oranı göz önünde bulundurulmalıdır. Burayı geçelim...

İkinci tür kitap yakma nedir? Herhalde, ısınmak için değil! İnsanlar, kitap yakmazlar, o kitapların içerdiği ve temsil ettiği anlam-değer dünyasını yakarlar. Bu nedenle, yakılan, bizatihi kitap değil koruduğu bellektir; sahip olduğu iddialardır. Bu, gayet doğaldır.

Çatışan iki farklı anlam-değer dünyası, birbirine ait olan her şeyi, tüm simgeleri yok eder. Unutmayalım ki, klasik dönemde bilgi, mahallî yapılarla, anlam-değer dünyasıyla çok iç içedir. Bu meyanda, ilk kültür emperyalizmi denilebilecek eylemi, Büyük İskender yapmıştır. Pers devletini ele geçirince, etrafında bulunan bilginler *-ki, biri, hocası Aristoteles'in yeğeniydi-,* önemli buldukları bilgileri Yunanca'ya çevirmiş; asıllarını yok etmişlerdir. Bu, pek çok kaynakta vardır; özellikle Kutbuddin Şirâzî, Şerh hikmet el-işrâk adlı eserinde, bu vakıayı, felsefe tarihi açısından inceler.

"… ilk kültür emperyalizmi denilebilecek eylemi, Büyük İskender yapmıştır. Pers devletini ele geçirince, etrafında bulunan bilginler -ki, biri, hocası Aristoteles'in yeğeniydi-, önemli buldukları bilgileri Yunanca'ya çevirmiş; asıllarını yok etmişlerdir. Bu, pek çok kaynakta vardır; özellikle Kutbuddin Şirâzî, Şerh hikmet el-işrâk adlı eserinde, bu vakıayı, felsefe tarihi açısından inceler."

Şimdiye değin verdiğimiz bilgiler birer tespittir. Ve bu, bugün de böyledir; yarın da öyle olacaktır! ABD'nin soğuk savaş döneminde, Sovyet kaynaklı; Sovyetler'in de ABD kaynaklı kitaplara yaptıkları ortadır. Irak Savaşı'nda, kütüphanelere yapılanlar bilinmektedir. Türkiye'de de farklı açılardan benzer olaylar yaşanmıştır.

Elbette, insanlık tarihinin şu merhalesinde her şey inceldiği gibi, bu konudaki yok etme teknikleri de incelmiştir. Tarihte, insanın doğasından kaynaklanan olgu ve olaylara bakılmalıdır; ahvâle değil.

İnsan, kendi dünyasını korumak için başka dünyaları yakar, yıkar; bu, başka dünyanın tecessüm ettiği şey kitap, bilgisayar, bina ya da devlet olabilir; fark etmez. Hâsılı, insan kendini trajik bir varlık kabul ettiği sürece, bu tür trajik eylemler de yapacaktır...

Bağdat Kütüphânesi *("kütüphâne"yi aynı zamanda birikim anlamında da kullanıyorum),* İslâm kültürü açısından büyük bir oluşumdu. Yok olmasının, İslâm kültüründeki bu oluşum sürecine ciddi boyutlarda zarar verdiği söylenilebilir mi? Gerileyişin başlangıcı olarak görülebilir mi? Bu kütüphâne, ne kadar özgün bir kütüphânedir? Yoksa Ernest Renan[7]'ın dediği gibi, İslâm kültürü içindeki İslâm dışı unsurların oluşturduğu bir kütüphâne midir?

Öncelikle bir tashih... Kendimize ait konuları, Batılıların dediklerini dikkate alarak tartışmamalıyız. Hele hele, XIX. yüzyıl oryantalistlerinin ***'kültürel terörüne'*** azamî dikkat etmeliyiz. Ağzı olan konuşmuş... Bir deli, kuyuya taş atıyor; biz de çıkarmaya çalışıyoruz. Bir tabip, kocakarı teşhisini tahlil etmeye uğraşmaz; kendi muayenesini yapar. Dolayısıyla, ***Renan*** gibilere ayrılacak vaktimiz olmamalı.

İkinci olarak, gerileme-ilerleme gibi kavram çiftleriyle tarihi okuyamayız. Tarihî olayların pek çok değişkeni bulunmaktadır; indirgemeci olmamalıyız. İslâm Ülkesi'nde, Moğollar, yalnızca Bağdâd'ı yıkmadılar. Ayrıca, Moğollar geldiğinde, Bağdâd'da ***Beytu'l-Hikme*** de yoktu ve Bağdâd rakipsiz bir şehir değildi; başka bir deyişle, Bağdâd, İslâm temeddününün sıklet merkezi değildi. Bu nedenle, ***"Bağdâd gitti, her şey bitti"*** düşünüşü bırakılmalıdır.

Hemen Bağdâd'ın düşüşünden sonra kurulan ***Merâga matematik-astronomi okulunun*** kütüphanesine bakıldığında *-ki, yukarıda işaret ettiğimiz vecizeyi kullanarak 400 bin ciltlik bir kütüphanesinden bahsedilir, ancak doğru değildir-*, ciddi bir yekûnla karşılaşılır[8]. Sonuç itibariyle, yalnızca Bağdat'ın düşüşü değil, tüm Moğol istilâsı, İslâm Dünyasının Doğu'sunu *–ki, İslâm dünyasının Batı'sı da*

---

[7] ***ENAN, Ernest (1823-1892) Fransız şarkiyatçısı , dil alimi, tarihçi ve edip***. 28 Şubat 1823'te Fransa'nın Bretagne bölgesindeki Treguier kasabasında doğdu. Babası Philibert fakir bir denizci ailesindendir; annesi kocasının aksine çok dindar bir kadındı. Beş yaşında iken babası öldüğü için annesi ve kız kardeşi tarafından zor şartlar altında yetiştirildi. Çocukluğu ve almış olduğu çelişkili eğitim onun bütün hayatında belirleyici rol oynayacaktır. Treguier'de bir Katalik okulunu bitirdi, ardından dini tahsil için Paris'e gitti. Nicolas-de-Chardonnet Katalik Semineri'nde üç yıl kaldıktan sonra Saint-Sulpice'e kaydoldu; burada felsefe, ilahiyat tarih ve Doğu dilleri (ibranlce, Keldanlce, Arapça) okudu. Bu yoğun dini ve din dışı tahsili onun ilerideki çelişkilerini ve zamanla diniere karşı şüpheciliğini hazırladı. Özellikle incil'i okurken bu kitabın çelişkiler ve hatalarla dolu olduğu kanaatine vardı. Bunun için dini ve dünyevl ilimleri birleştirmede başarılı gördüğü Protestanlığa yöneldi; 184S'te din adamı olmaktan vazgeçti. 1846'da lisans öğrenimini tamamladı. Ertesi yıl Sami dillerinin tarihi ve mukayeseli yapısı üzerine yaptığı çalışma ile Volney ödülünü kazandı . Derinden etkilendiği 1848 Sosyalist ihtilali üzerine, dininin ilim olduğu ve insanın sorunlarını ilmin çözeceği yönündeki düşüncelerini açıkladığı l'Avenir de la science: Pensees de 1848 adlı kitabını yazdı. Kariyerine zarar vereceği endişesiyle hayatının sonuna doğru (1890) yayımladığı bu eserde yalnız ilme ve akla inandığını ortaya koydu: "ilim bir dindir, bundan sonra simgeleri yalnız ilim yapacak, insanlığın sorunlarını sadece ilim çözebilir." Detaylı bilgi için Bkz.: http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c34/c340404.pdf, 26.06.2018.

[8] Merâga Rasathânesi hakkında Prof. Dr. Fuat Sezgin'in Fikiriyat'ta yayımlanan yazısını okuyabilirsiniz: http://www.fikriyat.com/yazarlar/akademi/fuat-sezgin/2017/09/11/merga-rasathnesi-1505918245, 26.06.2018.

var-, sarsmış ve sendeletmiştir; ama kısa sürede toparlanılmıştır. Öte yandan, Moğol istilâsı, İslâm dünyasında, farklı ilmî-fikrî terkiplerin de ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Şerden, bazen rahmet hâsıl olur..., Olmuştur da...

Biraz da, Endülüs kütüphanelerinden bahsedelim isterseniz. Oradaki birikimin, külliyatın, Batı'ya aktarımı konusu da dikkate alındığında, neler söylenilebilir? Bağdat kütüphanesi ile Batı medeniyetinden alınan katkı, Endülüs kütüphanesi ile yeniden Batı'ya mı aktarılmıştır?

Öncelikle, İslâm medeniyeti, Batı'dan bir şey almamıştır; Mezopotamya, Eski Mısır gibi kadim kültür havzaları yanısıra, Hint ve İran ile Eski Yunan ve Helenistik kültürünü tevarüs ve temellük etmiştir. Temellük önemlidir, çünkü İslâm Medeniyeti'nde, hâlâ her şeyi tercüme hareketiyle başlatanlar var. Tercüme hareketi, bir şey başlatmamıştır; tersine tercümelere, zaten başlamış bir harekete destek için kalkışılmıştır.

İkinci olarak, o dönemde, Batı diye bir şey yoktur; tersine Birûnî gibi İslâm bilginleri, mantık biliminin ilkelerini göz önünde bulundurarak, Çin ve Hint ile İslâm-öncesi Asya'yı, Doğu; İslâm ve Akdeniz kültür havzasını, Batı diye kabul ederler.

Modern ve Çağdaş kavramlarla, tarihî olgu ve olayları incelememeliyiz. Bu tür alma ve verme olguları, modern ulus devlet kavramlarıyla okunuyor. İslâm bilginleri için nazarî ilim, insanlığın ortak malıdır. Taşköprülüzâde[9] ne diyor: ***"Nazarî ilimlerin kavmi, dini, olmaz..."***

Evet! Kadim miras tevarüs ve temellük edildi; çevrildi ve her şeyden önce kadim birikim, ***'kitap'*** haline getirildi. Bu nokta, son derece önemlidir; Müslümanlar tespit ettikleri tüm kadim mirası kitaplaştırmışlardır; kitaba dökmüşlerdir.

"İslâm Medeniyeti'nde, hâlâ her şeyi tercüme hareketiyle başlatanlar var. Tercüme hareketi, bir şey başlatmamıştır; tersine tercümelere, zaten başlamış bir harekete destek için kalkışılmıştır."

[9]Taşköprülüzade Ahmed, Taşköprüzade Ahmed Efendi ya da tam adıyla Taşköprülüzade İsameddin Ahmed bin Mustafa, Osmanlı Devleti'nin ilk bilim tarihçisi ve ilk ansiklopedi yazarıdır. Kaynak: Wikipedia Detaylı olarak okumak için İslam Ansiklopedisi'nin 'Taşköprülüzâde' maddesine linkten ulaşabilirsiniz: http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c40/c400077.pdf, 26.06.2018.

"İslâm Medeniyeti, bir yazma/yazı medeniyetidir" derken, kast edilen budur. Zamanımıza gelen İslâm öncesi, örnek olarak, astronomi eserleri kaç tanedir; hepsini bir masaya sığdırabilirsiniz. Ama ***İslâm Ülkesi***'nde kaleme alınmış irili ufaklı astronomi kitapları için birkaç oda gerek. Niçin?

Çünkü kâğıt, dolayısıyla İslâm Medeniyeti'nde icat edilen kitap, bilgiyi çoğalttı, özellikle Büyük Selçuklu ve Osmanlı döneminde öğretim kurumlarıyla, toplumsallaştırdı.

Süreç içinde ve pek çok değişik nedenlerle, Avrupa, İslâm birikimini uzun bir zaman diliminde, kendi ölçütleri içinde, çevirdi. Hemen söyleyelim, Avrupa'da da çeviri etkinliğine belirli bir bilinç eşlik eder; bu bilinç çevirilerle başlamadı; tersine bu çevirileri olanaklı kıldı. Aktarım da, yalnızca Endülüs'ten yapılmadı; bunun yanısıra, Sicilya, Trabzon ve İstanbul da birer merkezdiler. Seyyahların ve Avrupalı bilginlerin özel girişimlerini hiç saymıyorum.

Diyeceğim şu ki, derdi olan, bilgiye kayıtsız kalmaz; çünkü bilgi, kendine kayıtsız kalana acımaz. Kadim dönemde, bilginin büyük bir bölümü de, ***'haricî hâfıza'***da yani kitaptadır. İslâm'ın da, Avrupa'nın da yaptığı, iddialarına paralel olarak, bu birikimi temellük etmektir.

Bugün, İslâm kültür geleneği içinde, özgün bir kütüphane oluşumundan, özgün bir külliyât oluşumundan söz edebilir miyiz?

Bu tür sorulara, benzetmeyle verdiğim bir yanıt var: Dil, önce konuşulur, sonra dilbilgisi (gramer) yazılır. Bizim zihin yapımızı, daha çok, '***medeniyet***' kavramı belirlediğinden dolayı, tarihî olanda kalıyor, hareket içre olanı anlayamıyoruz; bu nedenle, medeniyet yerine, ***usul-i dîn*** ve ***usûl-i fıkh***'ın, ***'temeddün'*** kavramını tercih ediyorum.

Ne demek bu? ***İslâm Hayat Görüşü***'nü, hareket, dolayısıyla değişim içre modellemek ve idrak etmek... Bu çerçevede, İslâm temeddünü ölü değildir; hareket halindedir ve her konuda üretimi devam etmektedir. Üretimin özgünlüğü zamansaldır ve gereksinimlere bağlıdır; önemli olan, pek çok farklı, hatta birbirleriyle çelişik fikrin geliştirilmiş olmasıdır.

"Hem, Hak ile Bâtıl'ın sabit coğrafyası olmaz; Doğu'da da olabilir, Batı'da da... Zihnimizi, bu tür kavramlarla kayıtlamamalıyız."

Kişisel kanım, İslâm Hayat Görüşü, tarihî yürüyüşünü devam ettirdiğinden, üretimi de sürmektedir. Bu bir ırmağa

benzer; kaynağı sürekli olduğu sürece, bazı mevsimler, suyun azalması olasıdır; ama kurumadığı sürece çoğalma olanağı her zaman vardır.

Aynı soruyu Batı kültürü açısından sorayım: Orada durum nedir?

Entelektüel/zihnî faaliyetlerde, siyasî tabanlı Doğu – Batı ayrımı, pek de açıklayıcı görünmüyor. Nereden başlar, nerede biterler; ne zaman başladılar; ne kadar sürecekler? Hem, Hak ile Bâtıl'ın sabit coğrafyası olmaz; Doğu'da da olabilir, Batı'da da... Zihnimizi, bu tür kavramlarla kayıtlamamalıyız.

Sorunuzdaki külliyatı ve kütüphaneyi, bilgi birikimi olarak anlarsak eğer, elbette, Dünya'nın her yerinde, ülkeler, sahip oldukları iddia ve olanaklara paralel olarak üretimlerini sürdürmektedirler. Tersi durumda, tarihten düşerler.

"Sözlü kültür" ve *"yazılı kültür"* diye bir ayrım yapabilir miyiz? Eğer böyle bir ayrım yapılabileceksek, doğu kültürünü *"sözlü kültür"* sınıflandırmasında değerlendirebilir miyiz? Bunun, Batı'lı anlamda bir felsefe geleneğinin oluşmamasına, ama daha farklı bir tefekkür biçiminin ortaya çıkmasına neden olduğu söylenilebilir mi?

Bu sorunuzdaki Doğu ve Batı kavramları için de, yukarıda söylediklerim geçerlidir. Eğer Doğu'dan, İslâm'ı anlıyorsak, ***"İslâm kültürü, sözlü kültürdür"*** yargısı, tamamen bir şehir efsanesidir. Yukarıda da işaret ettiğim üzere, ***"İslâm Medeniyeti, bir yazma, bir yazı medeniyetidir"*** ve kendinden önceki ulaşabildiği tüm ilmî mirası temellük ederek kitaba dökmüştür, kitaplaştırmıştır.

"'İslâm kültürü, sözlü kültürdür' yargısı, tamamen bir şehir efsanesidir. Yukarıda da işaret ettiğim üzere, 'İslâm Medeniyeti, bir yazma, bir yazı medeniyetidir' ve kendinden önceki ulaşabildiği tüm ilmî mirası temellük ederek kitaba dökmüştür, kitaplaştırmıştır."

Biraz önce de işaret etmiştim: İslâm Medeniyeti'nde üretilen eserlerin miktarı, kendinden öncekilerle mukayese bile edilmez. Elbette bu durumun pek çok nedeni vardır; kâğıt, öğretim vs...

Yazı'nın, bizim için ne anlama geldiğini idrak için gereğinden fazla konuşmamıza gerek yoktur.

Çünkü yazı, bizde, Varlık'ın tecellilerinden biri olarak kabul görmüştür: ***el-vucûd elhattî/kitâbî...*** Daha ne diyebiliriz ki? Kitâbet'i/ Yazı'yı, Varlık'ın bir tecellisi olarak gören bir medeniyeti anlamak için yalnızca sözlü kültür içinde boşa konuşmak yetmez; biraz kitap okunmalı!

Kalkaşendî'nin ***Subh el-aşâ***'sı, *İbn Haldûn*'un ***el-Mukaddime***'si... belki de *Taşköprülüzâde*'nin ***Miftâl el-saâde ve misbâh el-siyâde***'nin birinci cildi...

Özellikle yazınsal varlık'a ait bilim dalları, içerikleri ve kaleme alınan eserler kısmını okumak konu için iyi bir başlangıç olabilir.

İkinci olarak, sözlü ve yazılı kültür, birbiri yerine ikame edilecek iki ayrı sözcük değildir; birlikte var olan sözcüklerdir. Miktarı artabilir ya da eksilebilir ama her yerde birlikte vardırlar. Olmaları da gerekir... Çünkü her yazılı kültür, belirli oranlarda sözlü kültüre dökülür; tersi de doğrudur; sözlü kültür de yazıyla kayıt altına alınır; böylece birbirini besleyerek birbirlerini var kılarlar ve zenginleştirirler.

Sorunuzun ikinci bölümündeki, ***"Batı'lı anlamda felsefe geleneği"*** teriminden ne anlamalıyız? Ve ayrıca, bizdeki ***"farklı bir tefekkür biçimi"*** nedir? Bunlar, benim bildiğim konular değil açıkçası...

Felsefe-Bilim'in tarihi ve problematiği ile ilgilenen biri olarak, Mezopotamya - Mısır - Anadolu - Eski Yunan - Helenistik Dönem - İslâm - Ortaçağ Avrupa - Modern Avrupa ve Çağdaş Dünya… sürekliliği içinde olup bitenler, üç aşağı, beş yukarı aynı kümede tanımlanabilirler. Kasıt eğer, XVII. yüzyıldan itibaren, Batı Avrupa'da gelişen, özellikle de *Immanuel Kant*'tan sonraki bilişsel (kognitif) yapının tahlili anlamındaki felsefe ise, bu felsefenin/tefekkürün bizatihi kendi değil belirli bir zaman ve zemindeki tecellisi ile ilgilidir.

"Bilgi, esas itibariyle, iç-mahsusun (tecrübiyât) ya da dış mahsusun (vicdâniyat), makul hâle getirilmesidir."

Bizde, her zaman bir felsefe/tefekkür/düşünce geleneği olmuştur; hiç bir zaman kesintiye uğramadı ve halen de devam etmektedir. Ancak, bunun görünümleri farklı olabilir. Çoğunlukla söylediğim bir şey vardır: Bilgi, esas itibariyle, iç-mahsusun (tecrübiyât) ya da dış mahsusun (vicdâniyat), makul hâle getirilmesidir. Bu nedenle, modern dönemde, Batı Avrupa'da ortaya çıkan, özellikle önce dış, sonra iç-mahsusa ilişkin çeşitli âlet ve teorilerle, elimizdeki verilerin farklılaşması ve

başkalaşmasıdır; bu da doğal olarak makulleştirme sürecini dönüştürmüştür. Başka bir deyişle, malumat değişince, marifet ve dahi bunun da üzerine yükselen ilim/bilgi de başkalaşmıştır.

Kitap ve zihin arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Nietzsche, "beslenme biçimleri"nden, "beslenme kaynakları"ndan söz eder bir kitabında. Kitap, bir beslenme kültürü müdür gerçekten, bir mutfak mıdır? Bizim için uygun olan, bünyemiz için iyi olan mutfak ve beslenme biçimi nasıl olmalı? Kendimize özgü bir zihin mutfağından söz edebilir miyiz?

Daha önce de dile getirildiği gibi, insan eylemlerinde, niyet ve amaç önemlidir. Taşköprülüzâde'nin ifade ettiği üzere, ***"bilgi aklın kulluğu"*** ise, amaç bilgi edinmektir, bilgilenmektir. Bu nedenle, insan aklı bilgiyle beslenir... Kitap, bilginin muhafaza edildiği bir araçtır; ondan önce tabletti, papirüstü, parşömendi vb. Bu nedenle, bir kitap romantizmine gerek yok diye düşünüyorum. Ancak, Nietzsche'nin kastı ***"okumak"*** ise evet, aklın en önemli beslenme eylemlerinden biri, okumaktır.

Kişisel olarak, aklın beslenmesini, beş türlü eyleme ilişkin görüyorum: Birincisi Doğa, –ki, o da bir okuma türüdür; ikincisi, Tekhne yani insanın yapıp ettikleri; üçüncüsü, yazılı metin; dördüncüsü ise anlatım ki, eğitimden başlar, sohbete kadar sürer... Ve belki, son olarak, insanın nefis muhasebesi... Hepsi de, aklın beslenme kaynaklarıdır kanaatime göre...

Son olarak, genel anlamda İslâm ülkelerindeki, özel anlamda, Türkiye'deki kitap okuma ve kitap üretme tutumunu nasıl buluyorsunuz? Entelektüel bir olgunluktan/yeterlilikten söz edebilir miyiz?

Her şeyden önce, tekrar anımsatalım: Âletler –ki, kitap da bir âlettir- insanın bir niyeti ve amacını gerçekleştirmek üzere icat edilirler. Yazılı malzeme, bilginin muhafazası ve aktarımı içindir. Elbette, her âlet kendi çevresini, uzayını da yaratır ve kendine ilişkin binlerce insanî değer ortaya çıkarır; bu değerler, kültürden, ilmî, siyasî ve iktisâdi, hatta şahsî yapılara kadar sirayet eder. Tarih boyunca, bu, böyle olmuştur...

Matbaanın kullanımı sonucunda ortaya çıkan basılı kitap, ticari kapitalizmin arzularıyla birleşince, ortaya müthiş bir ticarî meta çıkmıştır; yazma eser de, daha önceleri böyle idi; ancak, büyük oranda gereksinimlere bağlıydı.

Örnek olarak, kendi kitabını istinsah edebilirdin; ancak, kendi kitabını basamazdın, çünkü tek bir kitap basılmazdı. Bu durum, üniversitelerin yükselmesi, akademik kariyerlerin netleşmesi, dergilerin yayımlanması, muhtelif kurumların basılı metnin gücünden yararlanmaya çalışması gibi etkenlerle dev bir iktisadi sektör halini aldı.

Dolayısıyla, kitap, bilginin korunması ve aktarımını üstlenen bir araç olmaktan çıktı, ticari bir meta oldu... Hatta XX. yüzyılda, psikolojik bir meta haline geldi bile denilebilir.

İbn Haldûn, Mukaddime'sinde ***"Bir alanda, fazla kitap bulunmasının zararları"*** diye bir başlık açar ki, o dönemde kitap ne kadardır?... Ancak, dediği şudur İbn Haldûn'un, ***belirli bir konudaki kitaplar, büyük oranda kendilerini tekrar ederler; bu nedenle, hepsini okumaya kalkmak vakit alıcıdır.***

Bu nedenle, söz konusu olumsuz durumdan kurtulmak için, İslâm dünyasında, özellikle öğretim hayatı için her açıdan sıkı ders metinleri yazılmıştır. Ancak matbaa ile bu kaygı ortadan kalkmıştır. Artık, diyelim ki, bir kişi Felsefe Tarihi sahasında, ya da ***'bir'*** alanda ***'bin'*** eseri okumak gibi bir sıkıntı yaşıyor; klasik gelenek şöyle düşünüyor, ***en azından başlangıç aşamasında, felsefe tarihine ilişkin temel bilgileri almak için 'bir' eseri 'bin' kere okumak daha doğrudur.***

Günümüzde, artık basılı kitap, yazma kitabın kaderiyle karşı karşıyadır. Bilgisayara bağlı kitap, dijital ve internet yayıncılığı, hızla, basılı kitabı ortadan kaldıracaktır. Bugün, nasıl yazma kütüphaneleri varsa, yakın bir gelecekte de, basma kütüphaneleri olacak; ama kullanılmak üzere değil, bazı âlimlerin eskiyi araştırmak üzere kullandığı kütüphaneler şeklinde...

Elbette direnilecek, basılı kitabın erdemlerinden bahsedilecek, iktisadi çıkarları zedelenenler itiraz edecek vs. ama sonuç itibariyle durum değişmeyecek... Örnek olarak, Felsefe-Bilim tarihi alanında, neredeyse tüm ilmî dergiler, internet üzerinden yayınlanıyorlar; basılmıyorlar. Belki bilgisayarda okumak benim için zor; ama çocuklarım için kolay; torunlarım için –belki de- ***"bir zamanlar kitap diye bir şey vardı"***ya dönüşecek...

Bunları dikkate alarak şöyle ifade edelim: Mehmet Genç üstadımız, şöyle der: ***"Mütevazı bir ilmî çalışma, en az üç milyonluk bir kütüphane ile başlar."*** Türkiye'de böyle bir kütüphane var mı? Ben bilmiyorum... İslâm Ülkeleri'nde? Belki!.. Artık öteki ülkelerle karşılaştırmayı siz yapabilirsiniz. Kafanızı malumat vererek şişirmek istemem.

Mesele, basit bir malzeme sorunu değildir öyleyse... Bilgi sorunudur. Nübüvvet'ten sonra ilmin geldiği bir dine mensubuz ama pek fazla kimse bu makama talip olmak istemiyor; siyaset ya da basit bir gazete yazarı olabilecek kadar malumatfürüş[10] olmak daha cazibeli.

---

[10] Malumatfürüş: Bilgiçlik taslayan (kimse).

Bilgi'ye değer verirsek, önemsersek, hakkını teslim edersek, gerekli cehdü gayreti gösterirsek[11], bilgiyi muhafaza eden malzemeyi de üretir ve sahipleniriz. Şuna inanmıyorum: ***İstanbul'da öyle bir kütüphane kuralım ki, içinde yirmi beş milyon kitap bulunsun. Okumadıktan, araştırmadıktan sonra o kütüphane sadece bir Kitap Müzesi olarak kalır; başka hiç bir şey olmaz.***

Üniversite yıllarımdan anımsıyorum: Okuduğum Üniversite'nin genel kütüphanesine gitmiş, fiş doldurarak bir kitap istemiştim; memur yanlış kitabı getirince kendisini uyardım. Ne oldu? Fırça ve tahkir...

Hemen oradan çıktım ve profesör oluncaya değin hizmet verdiğim o üniversitenin genel kütüphanesine bir daha hiç uğramadım; hâlâ da uğramam. Ne yaptım? ***"Öyle şahsî bir kütüphane kuracağım ki, alanım çerçevesinde bir daha bu tür kütüphanelere gereksinim duymayacağım"*** diye karar aldım. Öyle de yaptım. Ama bu, çözüm değil! Kütüphanelerimiz az; içlerindeki kitaplar da az; üstelik okuyucuyu onlara ulaştırmamak için tüm ***"tedbirler"*** de alınmış durumda. Raf sistemi yok. 1990'da, Ammân'daki Ürdün Üniversitesi'ne gittiğimde, ilk raf sistemli kütüphaneyle karşılaşmıştım da bir hafta, alanımla ilgili kitapları incelemiştim.

İSAM'ın kütüphanesi bu açıdan büyük bir boşluğu doldurmuştu; ancak yeni kitaplarla sürekli takviye edilmediğinden, tarihî bir hâle gelmeye başladı. Gerçi artık pek çok üniversite, internet üzerinden kitaplara erişimi sağlıyor; ama ne kadar işlevsel o tartışılır.

Sonuç itibariyle, bin yıl daha bekleriz bu kafayla gidersek. Çünkü sorun, yalnızca malzemeye sahip olmak değil; bir amaca sahip olmak; bu amacın gerektirdiği malzeme, gereksinim doğrultusunda edinilirse, hem süreklilik ortaya çıkar, hem de ona ulaşım yolları, elden geldiğince verimli inşa edilebilir; gerisi boş bir hikâye. Tüm dediklerimizin özeti nedir? Kanımca şudur: ***Sorun, daha derin, bilgiye talip olma sorunu... Şu deyişi unutmamalıyız: Malumat olmadan marifet, marifet olmadan ilim, ilim olmadan irfan sahibi olunmaz. Kısaca: Derdimiz ne bizim? Kişi olarak, millet olarak?***

[11] Cehd: çalışma, çabalama. Cehd-ü gayret, cehd ü ikdam: çok çalışma. (bkr : gayret, himmet, sa'y) http://www.osmanice.com/osmanlica-4599-nedir-ne-demek.html

İHSAN FAZLIOĞLU OKUMALARINA DAİR MÜTEVAZI BİR SİTE:

https://fazlioglu.blogspot.com/

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Tarihten çekilen Türkler değil Osmanlılardır"

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Tarihten çekilen Türkler değil Osmanlılardır" Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile gerçekleştirilen müla...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: Medeniyet Okumaları Notları

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: Medeniyet Okumaları Notları Yeni Akademik Yılımızda da Medeniyet Okumaları'na Yoğun Katılım (Birinci Ders). ...

Prof.Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Prof. Dr. Fuat Sezgin ile Bilim Tarihi Üzerine Söyleşi"

Prof.Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Prof. Dr. Fuat Sezgin ile Bilim Tarihi Üzerine Söyleşi" Alanında saygın bir yere sahip olan i...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-V: Şehir ve Kitap Üzerine

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Ne Hintli bilgeler gibi sadece 'kendini', ne de İskender gibi yalnızca 'dünya'yı fethetmek…"

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile gerçekleştirilen Arka Kapak dergisi röportajını iktibas ettik. " Ne Hintli bilgeler gibi sadece   ...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Arşivi: Konferanslar, Seminerler, Dersler, Programlar, Okumalar

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Arşivi: Konferanslar, Seminerler, Dersler, Programlar, Okumalar Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu tarafından verilen k...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Osmanlı Klasik Dönemi Düşüncesi Dersleri Arşivi

Osmanlı Klasik Dönemi Düşüncesi Dersleri Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu tarafından İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde verilen Osmanlı ...

İHSAN FAZLIOĞLU: "ÂMENTU'NÜN BEDELİNİ ÖDEMEK -Ne Yapmalı? Bedel, Bakış ve Süreklilik"

İHSAN FAZLIOĞLU, İLEM (İLMÎ ETÜDLER DERNEĞİ YAZ OKULU AÇILIŞ DERSİ) ÂMENTU'NÜN BEDELİNİ ÖDEMEK -Ne Yapmalı? Bedel, Bakış ve Sürekli...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "AmenTU" Diyebilecek Bir Ferd Yetiştirmek

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "AmenTU" Diyebilecek Bir Ferd Yetiştirmek Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "AmenTU" Diyebilecek ...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Sözleri

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'na ait ifadelerden bir kısmı aşağıdaki gibi alıntılanmıştır. Bir milletin geleceğini belirlemek o mill...

"Kitaplı şehir" hak-hukukun olduğu şehirdir; olmadığı da "Kitapsız şehir". Kitap, Müslüman zihni için o kadar önemlidir ki, vahiy gelmiş dinleri, ötekilerden ayırmak için "Ehl-i kitap" denilir; yani "Bir kitaba mensup olanlar". Bir anlam-değer dünyasına mensubiyeti, kitap üzerinden dillendirmek son derece dikkat çekicidir.

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu